

O ANALIZĂ A UTILIZĂRILOR NON-STANDARD ALE INDEXALELOR TEORIA REFERINȚEI DIRECTE VS TEORIA DESCRIPTIVĂ

ȘTEFANIA VULPE

Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, București
vulpe_steffania@yahoo.com

Cuvinte-cheie: *expresii indexale, referință directă, descriptivism, conținut propozițional, valori de adevăr.*

Keywords: *indexicals, direct reference, descriptivism, proposition, truth values.*

INTRODUCERE

În acest studiu vom descrie și analiza, pe baza câtorva enunțuri care conțin expresii indexale, principiile a două modele teoretice privitoare la statutul semantic al acestor expresii, anume modelul referinței directe, pe de o parte, și cel descriptiv, pe de alta. Cele două teorii încearcă să ofere un răspuns cu privire la felul în care sunt folosite și înțelese expresiile care trimit contextual la un singur individ¹, numite și „termeni singulari” (engl. *singular terms*, Salmon 1991: 835). Printre termenii singulari din limbă se numără numele proprii (*Anthony Hopkins*), descrierile definite (*actorul principal din „The Silence of the Lambs”*) și, nu în ultimul rând, expresiile indexale (*eu, el, acela, aici, acum* etc.). Viziunea clasică asupra structurilor de limbaj care fac obiectul acestei lucrări, susținută de filosofi precum Russell (1918), Reichenbach (1947), Frege (1956), Lewis (1979) este de tip descriptivist, iar cea relativ recentă, cu adepți precum Castañeda (1966), Perry (1977), Kaplan (1989), Recanati (1993) este de tip direct referențial.

Cum, în prezent, viziunea dominantă în literatura de specialitate este cea direct referențială, accentul va cădea pe posibilele argumente în favoarea celeilalte abordări, cea descriptivă. Deoarece aceasta din urmă a fost pusă în legătură frecvent cu utilizări non-standard² ale indexalelor, situațiile de comunicare ce urmează a fi discutate se vor concentra asupra indexalelor care primesc contextual interpretare metonimică sau generică. Vom face cunoscute ideile prin care adepții

---

¹ „Individ” este folosit în această lucrare ca termen umbrelă pentru persoane, obiecte, momente, locuri etc.

² Utilizările non-standard se deosebesc de utilizările standard ale indexalelor prin aceea că nu trimit în mod direct la persoane, obiecte momente sau locuri ale enunțării, așa cum se întâmplă în enunțul „Eu sunt aici acum”, care s-ar traduce „Enunțiatorul se află în locul enunțării, la momentul enunțării.”

referențialismului direct au încercat să își argumenteze opțiunea teoretică cu privire la enunțuri de acest tip și, în final, vom prezenta viziunea spre care înclinăm.

1. TEORIA DESCRIPTIVĂ (TD) VS TEORIA REFERINȚEI DIRECTE (TRD)

1.1. Teoria descriptivă susține că referința termenilor singulari este întotdeauna indirectă, mediată de conținuturi descriptive. În plus, un enunț în care este folosit un termen singular va exprima un conținut propozițional³ cu un conținut descriptiv drept constituent. În (1), de exemplu, descrierea *^președintele României^* este parte a conținutului propozițional al enunțului care încorporează descrierea definită *președintele României*. Cum în realitate există un singur individ care să corespundă cu acest conținut descriptiv, respectiv Iohannis, descrierea se referă în mod unic la acest individ.

(1) *Președintele României este sas.*

Pentru indexale s-a propus o variantă teoretică descriptivă ușor nuanțată, datorată statutului lor de termeni dependenți de contextul enunțării. Descriptiviștii admit faptul că, fără o suplimentare contextuală, referinții indexalelor nu pot fi fixați și, în consecință, nu putem stabili o valoare de adevăr pentru enunț. Cu toate acestea, exclud posibilitatea ca un individ (concret) să figureze în schema compunerii conținutului propozițional al unui enunț indexal. Orice este perceptibil sau material trebuie eliminat din această sferă pentru care se ridică problema adevărului (Frege 1956: 292). Tot sensurile, așadar, sunt, în accepția lor, părți constituente ale conținutului pe care îl evaluăm ca fiind adevărat sau fals. Este vorba aici de o noțiune a sensului (engl. *sense*) ușor diferită de cea de sens lingvistic (engl. *linguistic meaning*). Pentru expresiile indexale folosite într-o anumită situație de comunicare, sensul (*sense*) este fixat având în vedere, pe de o parte, sensul lingvistic (*meaning*), iar pe de alta unele condiții impuse de folosirea enunțului în context (Kapitan 2016: 305). Sensul unei expresii se corelează mai degrabă cu semnificația sa cognitivă, cu modul în care cineva percepe referentul (Zalta 2019). Stabilirea adevărului enunțului din (2), de pildă, se va face în baza unui conținut propozițional de tipul - „Persoana cu care vorbesc, cu trăsăturile X, Y, Z, are proprietatea de a fi sas”.

(2) *Tu ești sas.*

Potrivit unei perspective descriptive ceva mai rafinată, propusă de Russell (1918) pentru indexale, sensurile sunt reprezentate de obiecte specifice cu care enunțiatorul are un contact mediat de percepție. Deoarece două persoane nu pot percepe un anumit obiect în mod identic, sensurile indexalelor trebuie să se coreleze

³ Conținutul propozițional (engl. *proposition*) reprezintă cumulul de sensuri ale constituentilor unui enunț. Pe baza acestuia, enunțul este evaluat drept adevărat sau fals.

cu descrieri mentale diferite. Orilia (2018) prezintă această idee avansată de Russell, pe baza exemplului de la (3):

(3) *Îmi place aceasta.* (context: enunțiatorul indică o masă din preajma sa și a receptorului)

Accepția lui Russell este că enunțiatorul va atribui demonstrativului *aceasta* sensul de „obiect mental care este în câmpul meu vizual ca rezultat al faptului că privesc o masă”, iar receptorul sensul de „obiect mental din câmpul vizual al enunțiatorului, diferit de cel pe care îl percep eu, ca receptor, dar rezultat din atenția mea îndreptată asupra aceluiași obiect” (Orilia 2018: 5). În mod similar, o structură demonstrativă complexă precum *acel vârful* s-ar corela cu descrieri care redau într-un mod cât mai precis raportul dintre enunțiator și referent: „vârful responsabil de experiența mea vizuală” sau „vârful pe care îl văd” (Lawlor 2013: 148).

Indiferent de felul în care este prezentat sensul indexalelor de către descriptiviști, un lucru rămâne cert, respectiv faptul că nu se concepe ca indivizii înșiși și nu proprietăți/conținuturi descriptive, de o natură sau de alta, să intre în configurația conținutului propozițional al enunțurilor care încorporează astfel de expresii. Acesta este, așa cum se va vedea în continuare, punctul central distinctiv între cele două abordări.

1.2. Teoria referinței directe susține că referința unora dintre termenii singulari, printre care și indexalele, se produce în mod direct, astfel încât, atunci când sunt folosiți într-un enunț, contribuția lor la conținutul propozițional evaluabil ca adevărat sau fals e reprezentată de indivizii înșiși. Se admite totodată faptul că vorbitorii țin seama de unele reguli semantice atunci când folosesc expresiile. Aceste reguli semantice, numite în terminologia lui Kaplan *caractere* (1989: 505), iar în cea a lui Perry *roluri* (1977: 479), constituie, de fapt, sensul *lingvistic* al indexalelor. De exemplu, ceea ce știm despre adverbul *ieri* atunci când îl auzim este o regulă de tipul „ziua anterioară zilei în care este folosită expresia”. Dacă un asemenea conținut descriptiv ar figura în conținutul propozițional al unui enunț, atunci ar însemna că, indiferent de ziua în care este folosit adverbul, conținutul propozițional ar fi același (Fitch & Nelson 2018: §3). Astfel, dacă un enunțiator oarecare rostește (4) în două zile consecutive, ar spune același lucru, anume că Ion a început să își renoveze casa în ziua anterioară zilei în care este folosită expresia. Acest lucru este însă greșit, pentru că într-una dintre zile enunțul ar fi adevărat, iar în alta fals. Prin urmare, admitând principiul general acceptat că dacă două enunțuri au valori de adevăr diferite, ele au sensuri diferite, înseamnă că ceea ce numim sens pentru *ieri* nu poate coincide cu regula care îi determină interpretarea, ci, mai degrabă, cu însuși momentul sau intervalul de timp denotat de indexal.

(4) Ion a început să își renoveze casa *ieri*.

Un adept al referențialismului direct ar afirma deci că „Iohannis” este constituent al conținutului propozițional exprimat de numele propriu din (5), de pronumele *eu* din (6), în situația în care Iohannis este enunțiator, precum și de

pronumele *el* din (7), dacă cineva îl indică pe Iohannis, intenționând ca el să fie referent pentru expresia folosită.

(5) *Iohannis* este sas.

(6) *Eu* sunt sas.

(7) *El* este sas.

Diferențele dintre cele două modele teoretice reies mai clar din tabelul de mai jos, care urmărește traseul către referent și, implicit, către un conținut propozițional evaluabil pentru următorul enunț:

(8) *El* este isteț. (context: enunțiatorul indică un coleg de clasă care poartă pantaloni verzi)

	Sens lingvistic (engl. <i>linguistic meaning</i>)	Context	Sens (engl. <i>sense</i>)	Conținut propozițional
TRD	individ de sex masculin pe care enunțiatorul îl indică		(entitatea) Ion	^Ion are proprietatea de a fi isteț^
TD	individ de sex masculin pe care enunțiatorul îl indică		băiatul care poartă pantaloni verzi	^Băiatul care poartă pantaloni verzi are proprietatea de a fi isteț^

Criticile la adresa teoriilor descriptive sunt numeroase și au la bază ideea că descrierile pe care le atribuim indexalelor sunt susceptibile de erori în percepție sau sunt atât de personale încât ceea ce comunicăm pare a fi accesibil numai pentru noi, în calitate de enunțiatori.

Fitch & Nelson (2018: §3) de pildă, arată că dacă o persoană din secolul al XXI-lea cu afecțiuni mintale este convinsă că trăiește în Evul Mediu și deține informații descriptive precise despre ziua în care rostește un enunț care conține expresia indexală *azi*, aceasta ar trebui să trimită la ziua de 1 august 1204. Pentru că o astfel de interpretare este implauzibilă, sensul expresiei nu ar trebui corelat cu opiniile enunțiatorului.

Tot ca o observație împotriva descriptivismului, Braun (2001) arată că deși pare firesc pentru noi, în calitate de vorbitori obișnuiți, să considerăm că enunțurile de la (9) și (10) spun același lucru, anume că lui Fred îi este foame, TD sugerează că nu. Motivul este acela că probabilitatea ca descrierile atribuite pronumelor personale de către cei doi participanți la conversație să corespundă este foarte mică. Această observație este întărită de ideea expusă de Frege (1956: 298) că fiecare persoană se percepe și se descrie într-un mod particular și simplist, care nu poate fi comun cu felul în care este ea percepută și descrisă de oricine altcineva. Prin urmare, pare că intuiția noastră potrivit căreia este plauzibil ca două persoane să folosească propoziții (indexale) diferite, dar care să spună același lucru, este infirmată de viziunea descriptivă asupra acestei clase de expresii.

(9) Fred: *Îmi* este foame.

(10) Wilma (către Fred): *Îți* este foame.

În ciuda diverselor argumente menite să elimine descriptivismul din sfera conceperii semantice a fenomenului indexalității, există totuși câteva cazuri în care indexalele par să beneficieze mai degrabă de o interpretare descriptivă, nu de una direct referențială. Cum asocierea indexalelor cu proprietăți a fost discutată destul de frecvent cu referire la utilizările lor în contexte non-standard, în următoarea secțiune vom încerca să verificăm dacă o teorie de tip descriptiv este adecvată pentru aceste situații sau dacă asocierea cu proprietăți este o trăsătură compatibilă cu teoria referinței directe.

2. UTILIZĂRI NON-STANDARD ALE INDEXALELOR

Studiile cu privire la indexalitate au pus în lumină unele utilizări particulare ale expresiilor indexale, care nu pot fi explicate prin tratamentul standard propus de adepții referențialismului direct. Fixarea unui referent presupune anumite etape suplimentare, neprevăzute de viziunea clasică care sugera că, în baza sensului lingvistic și a corelării sale cu indexalele folosite contextual, procesul este complet. În cele ce urmează, voi supune analizei câteva situații de comunicare de acest tip.

2.1. UTILIZĂRI METONIMICE ALE INDEXALELOR

(11) *Eu* sunt pe pătratul negru. (context: enunțiatoarea, Ioana, joacă șah cu prietena ei)

(12) *Noi* am câștigat partida. (context: enunțiatorul, Ion, face parte dintr-un grup de fani al echipei Real Madrid, care tocmai a câștigat un meci)

(13) *Ea* este în concediu. (context: enunțiatorul indică biroul la care obișnuia să stea colega sa, Maria)

(14) *Îmi* este dor de *el*. (context: enunțiatorul, Ion, indică bolul motanului său Tom, care a fugit de acasă)

(15) Cu un an în urmă, *azi* am plecat pe vapor. (context: enunțiatorul, Dorel, a plecat pe vapor în ziua de Rusalii, pe 9 iunie 2019, și rostește enunțul în următorul an, tot în ziua de Rusalii, pe 31 mai 2020)

Contextele indicate relevă faptul că regulile clasice de identificare a referentului în aceste cazuri nu corespund cu felul în care receptorul ajunge în mod real la interpretare. Pronumele *eu* din (11) nu este interpretat ca „agent al enunțării”, pronumele *noi* din (12) sau *ea/el* din (13 și 14) nu sunt interpretate ca „grup din care face parte enunțiatorul” și „individ indicat de enunțiator”, iar adverbul *azi* din (15) nu este interpretat ca „zi în care se produce enunțarea”. Interpretările oferite de receptori trimit totuși la ceva unic și concret: la o un pion pentru (11), la o echipă de fotbal, Real Madrid, pentru (12), la o femeie, Maria,

pentru (13), la motanul Tom pentru (14) și la ziua de Rusalii din 2019, 9 iunie, pentru (15).

Receptorul este nevoit să parcurgă câteva etape în procesul de identificare a referentului, folosindu-se de informații pe care le deține cu privire la enunțiator, de asumțiile sale, de contextul lingvistic și de identificarea intențiilor comunicative. Aceste informații pot avea caracter descriptiv (de a fi posesor al unui pion, a fi fan al unei echipe de fotbal, a fi un obiect în strânsă legătură cu un individ, a fi ziua de Rusalii), însă numai prin fixarea individului proeminent în discurs (Ioana, Ion, scaunul, bolul, ziua de 31 mai 2020) poate receptorul să asocieze indexalelor interpretarea finală. Pionul, echipa Real Madrid, Maria, motanul Tom, ziua de 9 iunie nu reprezintă proprietăți ale enunțiatorului (11), ale grupului din care face parte enunțiatorul (12) ale scaunului indicat (13), ale bolului (14) sau ale zilei Rusalii din 2020 (15), ci *indivizi*, care figurează în conținutul propozițional al enunțurilor, așa cum apare mai jos.

Enunțul (11) este adevărat dacă și numai dacă *pionul* se află pe pătratul negru.

Enunțul (12) este adevărat dacă și numai dacă *Real Madrid* a câștigat partida.

Enunțul (13) este adevărat dacă și numai dacă *Maria* este în concediu.

Enunțul (14) este adevărat dacă și numai dacă lui Ion îi este dor de *Tom*.

Enunțul (15) este adevărat dacă și numai dacă pe *9 iunie 2019* Dorel a plecat pe vapor.

Se observă din această secțiune că asocierea cu proprietăți a expresiilor este posibilă și cu siguranță relevantă în procesul de fixare a interpretării finale oferită de receptori indexalelor, însă nu aceste proprietăți figurează în conținutul propozițional al enunțurilor. Până în acest punct, așadar, teoria referinței directe se poate susține în continuare, într-o variantă nuanțată însă, care să admită că fixarea indivizilor-referenți se produce prin asocierea unor proprietăți specifice indivizilor la care trimit în primă fază, în mod direct, indexalele.

2.2. UTILIZĂRI GENERICI ALE INDEXALELOR

(16) În mod tradițional *eu* am voie să mănânc orice îmi doresc la ultima mea masă. (context: enunțiatorul, Ion, vorbește în calitatea sa de prizonier condamnat) (Nunberg 2002: 5)

(17) *Mâine* avem mereu liber. (context: enunțiatorul, salariat la o corporație, vorbește despre ziua de Paște)

(18) *El* este de obicei italian. (context: enunțiatorul îl indică pe Papa Francisc) (Lüking 2017: 2)

(19) *Acea mașină* avea o formă diferită. (context: enunțiatorul indică o mașină Ford de generație nouă)

(20) Când un om ajunge *aici*, are probleme serioase. (context: enunțiatorul se află în fața unui cabinet de psihiatrie)

Acest set de enunțuri prezintă particularitatea de a încorpora sau de a presupune existența implicită a unor cuantificatori (*în mod tradițional, mereu, de obicei*)

responsabili de interpretările cu caracter generic. Interpretările individuale sunt excluse din cauza faptului că sensul lingvistic al cuantificatorilor, care implică ideea de genericitate, intră în conflict cu singularitatea citirilor referențiale ale indexalelor și, drept consecință, funcția referențială a indexalelor este anulată (Kijania-Placek 2017: 166). Asocierea cu un individ este însă și aici indispensabilă pentru fixarea interpretării finale atribuite indexalelor. Receptorii ajung la interpretările „prizonierii condamnați” (16), „ziua de Paște” (17), „papii” (18), „mașinile Ford” (19) și „cabinete de psihiatrie” (20), numai după ce fixează contextual indivizii concreți din cadrul discursiv (Ion, 19 aprilie, Papa Francisc, mașina Ford și cabinetul de psihiatrie). Spre deosebire de exemplele prezentate la 2.1., așadar, unde în condițiile de adevăr ale enunțurilor figura ceva unic și concret (un anumit pion, o anumită echipă de fotbal, o anumită persoană etc.), în cazul de față în condițiile de adevăr ale enunțului figurează conținuturi descriptive, întrucât interpretarea nu mai este unică, ci generică.

Enunțul (16) este adevărat dacă și numai dacă în mod tradițional *prizonierii condamnați* au voie să mănânce orice își doresc la ultima lor masă.

Enunțul (17) este adevărat dacă și numai dacă mereu *ziua de Paște* este liberă.

Enunțul (18) este adevărat dacă și numai dacă *papii* sunt de obicei italieni.

Enunțul (19) este adevărat dacă și numai dacă *mașinile Ford* aveau o formă diferită.

Enunțul (20) este adevărat dacă și numai dacă persoanele care ajung la *cabinete de psihiatrie* au probleme serioase.

Reiese din discutarea celor două seturi de exemple că, deși interpretarea oferită contextual este una la care se ajunge prin intermediul unei componente descriptive sau care se identifică complet cu o componentă descriptivă, expresiile trimit totuși în mod direct la un individ, iar asocierea de proprietăți se produce abia după fixarea acestuia. În cazul indexalelor acest lucru este firesc pentru că întotdeauna expresiile sunt folosite pentru a trimite la ceva ce există în situația de comunicare, ceva perceptibil, care, dacă nu constituie referentul concret, este strâns legat de acesta.

O explicație consistentă asupra felului cum ajungem la o interpretare validă pentru indexale în astfel de cazuri este oferită de Powell (1998). În încercarea de a conceptualiza un sistem de interpretare a indexalelor, autorul propune o abordare deosebită, arătând că situații precum cele discutate anterior pot fi lămurite printr-o perspectivă cognitivă, care are la bază *teoria relevanței*⁴. Powell pornește de la

---

⁴ Teorie propusă de Sperber și Wilson (1986), potrivit căreia procesul de comunicare nu implică numai transferul de informație și decodarea mesajelor, ci și alte elemente, printre care se numără inferența și contextul. Principiul cel mai important susținut este că, atunci când folosesc limbajul, enunțiatorii comunică mai mult decât ceea ce este literal și se străduiesc să reducă efortul de procesare al receptorului prin elemente care să îl ghideze în mod eficient la o interpretare corectă a mesajului reprodus (Vidal *et al.* 2011: 2).

conceptul de *sens procedural*⁵, preluat de la Blakemore (1987), și de sugestia pusă în lumină de Wilson și Sperber (1993) că pronumele codifică instrucțiuni⁶ care ne conduc la concepte individuale (*eu* – „identifică referentul, stabilind întâi conceptul individual de enunțiator”, *tu* – „identifică referentul, stabilind întâi conceptul individual de receptor”, *el* – „găsește un concept individual cu un referent de sex masculin”, *acest* – „găsește enunțiatorul și apoi obiectul aflat lângă el” (Powell 1998: 15–19).

Aceste instrucțiuni sunt corelate cu prima etapă a fixării interpretării relevante contextual, astfel că receptorul trebuie să identifice indivizii care corespund acelor noțiuni specifice pentru fiecare expresie indexală – identificarea enunțiatorului pentru *eu*, a receptorului pentru *tu*, a individului de sex masculin/feminin pentru *el* și *ea* etc. Însă pentru că rolul sensurilor lingvistice este doar de a oferi un input procesului inferențial, urmează o a doua etapă, ce implică un proces pragmatic de căutare în conceptul individual denotat de expresie interpretarea cea mai accesibilă, respectiv un concept general, optim relevant contextual, care va fi acceptat drept interpretare finală pentru expresia folosită de enunțiator (Powell 1998: 20). Ideea avansată de Powell se poate extinde și pentru celelalte expresii indexale întâlnite în enunțurile discutate mai sus, adverbele *măine* și *aici*. Acestea conduc la un concept individual de timp (*19 aprilie 2020*) sau loc (*cabinetul de psihiatrie*), însă pentru că acesta nu este optim relevant contextual, receptorul va face trecerea către un concept general (*ziua de Paște, cabinetele de psihiatrie*).

Studiul lui Recanati (1993) în care au fost, de asemenea, descrise nivelurile de interpretare a indexalelor (identificarea obiectului, transferul de natură pragmatică către un alt obiect sau către o proprietate și, în ultimă fază, stabilirea citirii de tip descriptiv sau referențial a expresiei) ilustrează, în plus, motivele pentru care o teorie descriptivă nu este necesară pentru indexale. Autorul susține faptul că indexalele se deosebesc ferm de alte expresii pentru care se aplică teoria descriptivă prin aceea că ele presupun o interpretare referențială anterioară, indiferent dacă în conținutul propozițional figurează sau nu proprietăți, și consideră că astfel de

⁵ Sensurile procedurale reprezintă instrucțiuni care impun anumite operațiuni în cursul interpretării, mai concret, accesarea contextului interpretării (Vidal *et al.* 2011: 2).

⁶ Codificarea de instrucțiuni a fost pusă în legătură cu expresiile indexale destul de frecvent. Iten (2005: 75), discutând despre proprietățile distinctive ale sensurilor procedurale față de cele conceptuale, invocă ideea de „accesibilitate pentru conștiință”, specifică expresiilor cu sens conceptual. Dacă suntem întrebați ce înseamnă „copac”, în baza reprezentării mentale pe care o avem asupra unui obiect de acest tip, vom alcătui o parafrază destul de precisă. Asta sugerează existența unui grad ridicat de accesibilitate pentru conștiință a conceptului. Dacă suntem însă puși în situația de a parafraza conjuncția „dar”, pe care o asociem în general cu niște proceduri, care au caracter non-reprezentational, vom aminti mai degrabă felul în care am folosi-o. Spre deosebire de acele expresii cu sens conceptual așadar, cele care încorporează proceduri sunt greu accesibile conștiinței. În ceea ce privește indexalele, putem socoti că încorporează atât informație procedurală, cât și conceptuală. Pronumele *ea*, de exemplu, include și informația conceptuală „o anumită femeie”, și pe cea procedurală „de a corela conceptul cu un individ specific din cadrul comunicării”.

exemple nu trebuie privite drept o amenințare pentru TRD, ci mijloace prin care această teorie poate fi îmbogățită. O astfel de teorie se va limita la ideea că în etapele interpretării indexalelor trebuie să existe un intermediar individ, chiar dacă în urma proceselor pragmatice suntem conduși către altceva decât un individ. În consecință, nu va mai menține concepția potrivit căreia enunțurile indexale se corelează în mod obligatoriu cu un conținut propozițional în care contribuția expresiilor este reprezentată de indivizi.

3. PENTRU O NOUĂ TEORIE A REFERINȚEI DIRECTE. OBSERVAȚII FINALE

Am arătat aici că ambele modele teoretice propuse pentru expresiile indexale întâmpină dificultăți de ordin explicativ, întrucât există situații de comunicare pentru care niciuna dintre viziuni, în lipsa unor modificări, nu pare potrivită. Teoria descriptivă nu este adecvată pentru utilizările standard ale indexalelor deoarece fixarea unui referent se face în mod direct, fără să fie necesar un conținut descriptiv, nici la nivelul stabilirii referentului, nici la cel al determinării unei valori de adevăr pentru enunț. Teoria referinței directe nu este potrivită pentru utilizările metonimice și generice, deoarece la interpretarea finală nu ajungem în mod direct, iar în conținutul propozițional nu figurează indivizi decât pentru primele. A reieșit, în urma analizei seturilor de utilizări ale indexalelor, că descriptivismul se justifică în cazul celor metonimice ca element auxiliar în interpretare (de la indivizi, prin asocierea unor conținuturi descriptive, ajungem la alți indivizi), iar în cazul celor generice ca element final (de la indivizi ajungem la conținuturi descriptive generice). Acest lucru relevă că cele două modele teoretice, TD și TRD nu ar trebui să fie complet separate, ci, mai degrabă, unificate, astfel încât noua viziune teoretică să se poată aplica tuturor tipurilor de utilizări pe care le pot primi contextual indexalele.

O astfel de teorie, în optica noastră, trebuie să fie mai apropiată de principiile expuse de TRD, mai ales pentru că orice ar figura în conținutul propozițional, indexalele trimit totuși în mod direct la ceva din contextul discursiv ce coincide cu interpretarea finală sau este strâns legată de aceasta. Conținuturile propoziționale sunt în mod obișnuit singulare (au constituenți indivizi), excepția fiind motivată exclusiv gramatical, astfel că de fiecare dată când descrierile sunt cele ce figurează în conținutul propozițional, acest lucru este marcat lingvistic prin cuantificatori (responsabili de blocarea interpretării individuale). Credem că esențială este, în primul rând, delimitarea contextelor în care indexalele au ca interpretare finală un individ sau un conținut descriptiv. Până în acest moment, pare destul de limpede că utilizările standard și cele metonimice se corelează cu un conținut propozițional singular, iar cele generice, cu unul care are în componența sa descrieri. Pentru a rămâne totuși fideli TRD, aceasta ar trebui nuanțată în felul următor:

- admiterea ideii că proprietățile pe care le asociem indivizilor la care trimit indexalele sunt deseori esențiale în procesul de interpretare a referinței și de determinare a adevărului enunțurilor.

- explicarea cauzelor care conduc la interpretări descriptive și a efectelor lor.

- stabilirea precisă a etapelor pe care trebuie să le parcurgă receptorul pentru a ajunge la interpretarea finală pentru indexale în cât mai multe situații de comunicare în care apar acestea.

Demersul trebuie așadar continuat întrucât pentru formularea unei teorii a referinței directe solide, satisfăcătoare pentru gama largă de expresii indexale (și utilizări ale acestora) din limbă, este necesar să fie avute în vedere cât mai multe situații de comunicare standard și non-standard, precum și alte argumente propuse de adepți ai viziunilor teoretice de actualitate.

BIBLIOGRAFIE

- Braun, David, 2001, "Indexicals", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Disponibil pe <https://stanford.library.sydney.edu.au>)
- Castañeda, Hector-Neri, 1966, "'He': A Study in the Logic of Self-Consciousness", *Ratio*, 8, 130–157.
- Fitch, Greg & Nelson, Michael, 2018, "Singular Propositions", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta (ed.) (Disponibil pe <https://plato.stanford.edu>)
- Frege, Gottlob, 1956, "The thought: A logical inquiry", *Mind*, Vol. LXV. Nr. 259, trad. de P. T. Geach, p. 289–311.
- Iten, Corinne, 2005, *Linguistic Meaning, Truth Conditions and Relevance*, Palgrave Macmillan, p. 15–105.
- Kapitan, Tomis, 2016, "Indexical Duality: A Fregean Theory", *Rivista internazionale di Filosofia e Psicologia*, p. 303–320.
- Kaplan, David, 1989, "Demonstratives", J. Almog, J. Perry, and H. Wettstein (eds.), *Themes from Kaplan*, Oxford, Oxford University Press, p. 481–563.
- Kijania-Placek, Katarzyna, 2017, "Descriptive Indexicals and Epistemic Modality", *Topoi*, 36, p. 161–170. (Disponibil pe <https://doi.org/10.1007/s11245-015-9340-5>)
- Lawlor, Krista, 2013, "Files, Indexicals and Descriptivism", *Disputatio*, vol. 5, nr. 36, p. 147–158.
- Lewis, David, 1979, "Attitudes De Dicto and De Se", *Philosophical Review*, 88, p. 513–543.
- Lüking, Andy, 2017, "Indexicals and Weak Descriptors", p. 1–8. (Disponibil pe <https://www.aclweb.org/>)
- Nunberg, Geoffrey, 1993, "Indexicality and deixis", *Linguistics and Philosophy*, vol. 16, nr. 1, p. 1–43.
- Nunberg, Geoffrey, 2002, "Descriptive Indexicals and Indexical Descriptions", M. Reimer, A. Bezuidenhout, *Descriptions and Beyond: An Interdisciplinary Collection of Essays on Definite and Indefinite Descriptions and Other Related Phenomena*, Oxford University Press, p. 1–29.
- Orilia, Francesco, 2010, *Singular Reference: A Descriptivist Perspective*, Springer, 290 p.
- Orilia, Francesco, 2018, "Russell's Descriptivism about Proper Names and Indexicals: Reconstruction and Defense", Preprint of paper in L. D. C. Elkind & G. Landini, eds., *The Philosophy of Logical Atomism. A Centenary Reappraisal*, Palgrave MacMillan, p. 1–10.
- Perry, John, 1977, "Frege on demonstratives", *The Philosophical Review*, vol. 86, nr. 4, p. 474–497.
- Perry, John, 1997, "Indexicals and Demonstratives", Hale and Wright (eds.), *A Companion to the Philosophy of Language*, Blackwell Press, Oxford, p. 586–612.
- Powell, George, 1998, "The deferred interpretation of indexicals and proper names", *UCL Working Papers in Linguistics*, 10, p. 1–32.

- Recanati, François, 1993, *Direct reference: from language to thought*, Oxford, Blackwell, 436 p.
- Reichenbach, Hans, 1947, *Elements of Symbolic Logic*, Free Press, New York, 444 p.
- Russell, Bertrand, (1918) 1985, *The Philosophy of Logical Atomism*, D. Pears (ed.), Open court, La Salle.
- Salmon, Nathan, 1991, "Singular Terms", H. Burkhardt and B. Smitheds., *Handbook of Metaphysics and Ontology*, vol. II, p. 835–837.
- Vidal *et al.*, 2011, "Introduction: Procedural Meaning", p. 1–22. (Disponibil pe <https://www.researchgate.net/>)
- Zalta, Edward N., 2019, "Gottlob Frege", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Disponibil pe <https://plato.stanford.edu>)

**AN ANALYSIS OF THE NONSTANDARD USES OF INDEXICALS
THE DIRECT REFERENCE THEORY VS THE DESCRIPTIVE THEORY**

Abstract

This paper presents one of the most important debates in the field of philosophy of language with respect to the class of indexicals, namely establishing if the semantic contribution of these expressions consists of individuals or rather descriptive contents. Two influential approaches, the theory of direct reference and the descriptive theory, will be described and analyzed based on a material consisting of utterances in which indexicals have metonymic or generic readings in an attempt to provide a well-reasoned argument in favor of one or the other.